

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НЕУСТОЙКИ ЯК ОДНОГО ІЗ СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Горевий В.І., доцент кафедри права

Цивільне зобов'язання – це правовідносини, в яких одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Зобов'язання з моменту його виникнення висуває перед сторонами основну мету – виконати це зобов'язання, тобто досягти того корисного результату, задля якого сторони вступили у це зобов'язання. Зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та чинного цивільного законодавства. Виходячи з принципу належного виконання зобов'язання, слід виходити з того, що зобов'язання має бути виконано належним суб'єктом, у належному місці, в належний строк, в належний спосіб, виконано щодо належного предмету.

Законодавством визначено, що виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком. Договором може бути встановлено інші види забезпечення виконання зобов'язання, наприклад, правочини, вчинені під відкладальною умовою тощо. Спільною рисою усіх перерахованих способів є те, що їх основною правовою метою є не власне виконання зобов'язань, що покладаються на сторін правочину про забезпечення виконання зобов'язання, а забезпечення належного виконання саме того зобов'язання, що забезпечується.

Слід звернути увагу на те, що питання забезпечення зобов'язань завжди повинні бути в центрі уваги всіх учасників господарських процесів при укладенні та виконання господарських договорів. Як прописані в договорі умови забезпечення виконання зобов'язань, так вини й будуть виконуватися надалі. Отже, укладаючи господарський договір, слід уважно вивчити, проаналізувати, які види забезпечення виконання зобов'язань можуть бути застосовані, а також які видатки при невиконанні або належному виконанні суб'єкт господарювання несе надалі.

Ми розглянемо питання застосування неустойки у вигляді штрафу або пені в господарсько-договірних відносинах. Переваги неустойки перед іншими видами забезпечення, що зумовлює її широке застосування в договірних відносинах, полягає в тому, що за своєю суттю вона є спрощеною формою відшкодування витрат однією із сторін договору по виконанню господарських зобов'язань. Застосовуючи дану норму в практичній діяльності, господарюючим суб'єктам на законодавчому рівні надана можливість на свій розсуд формулювати положення договору, в тому числі щодо розміру неустойки і порядку її нарахування.

Згідно зі ст. 549 Цивільного кодексу України неустойка – це грошова

сума або інше майно, яке боржник повинен передати кредитору у разі порушення боржником зобов'язань.

Предметом неустойки може бути грошова сума, рухоме та нерухоме майно. Однак механізм реалізації такого права поки що не визначений, що на практиці може створити труднощі при обчисленні та стягненні такого виду неустойки.

Господарський кодекс України визначає штраф і пеню як різновид штрафних санкцій. Відповідно до ч. 1 ст. 230 ГК штрафними санкціями в розумінні цього кодексу є господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, пеня чи штраф), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у випадку порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

Як бачимо, тут є суперечності між нормами чинних ЦК і ГК. ЦК розглядає штраф і пеню як різновид неустойки, тоді як ГК відносить штраф, пеню і неустойку до штрафних санкцій.

Стосовно відповідальності за порушення виконання грошових зобов'язань ч. 6 ст. 231 ГК передбачає, що штрафні санкції встановлюються у процентах, розмір яких визначається ставкою Національного банку України за увесь час користування чужими коштами, якщо інший розмір процентів не передбачений законом або договором. Спеціальним законом, що регулює питання встановлення відповідальності за порушення грошових зобов'язань є Закон України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань" від 22.11.1996 р. Ст. 3 зазначеного закону передбачає, що розмір пені обчислюється від суми простроченого платежу й не може перевищувати подвійної ставки НБУ, що діє в період, за який нараховується пеня. Звідси впливає також невідповідність норм, що регулюють господарсько-правові відносини. Ст. 551 ЦК прямо вказує, що розмір неустойки, установлений законом, може бути збільшений в договорі. ГК по-своєму тлумачить дані різночитання. Так, наприклад, відповідно до ч. 4 ст. 231 ГК у випадку, коли розмір штрафних санкцій законом не визначений, санкції застосовуються в розмірі, передбаченому договором. Але в раніше розглянутій ч. 1 цієї статті зазначено, що законом щодо окремих видів зобов'язань може бути встановлений розмір штрафних санкцій, зміна якого за згодою сторін не допускається.

Тому суб'єкти господарювання, укладаючи господарські договори, повинні мати на увазі зазначені вище протиріччя ЦК, ГК та Закону України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань".